

Enikő Buzási – Géza Pálffy

AUGSBURG – WIEN – MÜNCHEN – INNSBRUCK

Die frühesten Darstellungen der Stephanskrone und die Entstehung der
Exemplare des Ehrenspiegels des Hauses Österreich
MTA BTK Történettudományi Intézet, Bp. 2015. 167 oldal

Az MTA BTK Lendület Szent Korona kutatócsoportja 2012 óta foglalkozik a magyar királyi korona sok évszázados történetével, a koronázás tárgyi emlékeivel, a királyi jelvények megjelenítésével és kalandos sorsával. A korona megjelenítésének történetét és nem kevés új felfedezést tett közé először magyar nyelven Buzási Enikő és Pálffy Géza 2014-ben a *Művészettörténeti Értesítő*ben [62. (2014) 2. sz. 217–264.] *A magyar korona eddigi ismert legkorábbi autentikus ábrázolásának keletkezéséről. A Szent Korona a Habsburg Ehrenspiegelben* címmel. A folyóirat jellegéből adódóan az illusztrációk csak fekete-fehér változatban jelenhettek meg, külön öröm tehát, hogy a most önálló kiadványként látott napvilágot német nyelvű kötet kiváló minőségű színes illusztrációkkal teszi művészettörténeti szempontból is autentikusan tanulmányozhatóvá a magyar királyi korona ábrázolásának történetét.

A bevezető fejezetben Pálffy Géza felvázolja a magyar korona első hiteles ábrázolásának tartott Mátyás király-féle pecsét történeti szerepét és a hozzá kapcsolódó feltételezéseket, amelyek egyike sem tudott a mai napig választ adni arra, hol és mikor készült az első rajz, aminek alapján a királyi pecsétre a ma már alig felismerhető koronaábrázolás került. A kutatás számos elmélete a magyar királyi korona első képi megjelenítését 1440 és 1559 közötti több mint száz év legkülönbözőbb időszakára helyezi anélkül, hogy bizonyos dátumok mögött tényleges levéltári forrás vagy megbízhatónak tartott közvetett bizonyíték állna. A szerzők által legkorábbinak vélt koronarajzot a mostanáig Fugger-krónikának nevezett kódex tartalmazza, amelyet a Bayerische Staatsbibliothek Kézirattára őriz (Cgm 895, fol. 308r), s bár évtizedek óta ismert volt, ennek ellenére keletkezéstörténete mostanáig feltáratlan maradt. Az ún. Fugger-krónikával a hazai és a nemzetközi szakirodalom is foglalkozott, azonban sem tényleges keletkezése és tartalma, sem a keletkezés ideje tekintetében nem alakult ki közmegegyezés. A szakirodalom különböző megközelítésből, de elsősorban a kötésen található évszámot figyelembe véve a kódex keletkezését az 1547/48–1555 (esetleg 1559) közötti időszakra teszi, és a Fugger család krónikájának tartja a kéziratot. Radikálisabb álláspontot képviselt még a közelmúltban is Pap Gábor művészettörténész, akinek véleménye szerint a magyar királyi korona 1440 és 1463 között zálogban a Fugger család birtokában volt, és a családi krónikába ekkor rajzoltatták bele az első hiteles ábrázolást. Németh Zsolt fizikus ugyancsak a Fugger családnál őrzött koronát tekinti az ábrázolás alapjának, de a datálást 1555-re helyezi, nem kizárva, hogy a rajznak lehetett egy 15. századi – ma még ismeretlen – előképe is. Az előkép tekintetében hasonló véleményen van Wolfgang Jahn német kutató is, ő azonban II. (Jagello) Ulászló korára, a 15–16. század fordulójára (1490–1516) helyezi az

ábrázolás időpontját. A korona ma ismert első hiteles ábrázolásának felkutatása azért is elkerülhetetlen volt, mert a Fugger családi krónikával való vélt összefüggése alapján a legenda-képzésre- és befogadásra hajlamos szélesebb közönség éppen ennek alapján tételezte fel, hogy a magyar Szent Korona a 15. században a Fugger bankárcsalád tulajdonában volt, továbbá az interneten már olyan feltételezés is terjed, hogy a müncheni koronakép közepén nem a Pantokrator, hanem Szűz Mária a gyermekkel látható. A bizonyítatlan internetes hivatkozás (<http://martelyman.blogspot.hu/2013/08/a-magyar-szent-koronank-tenyleg-valodi.html>, letöltés 2015. jún. 25.) cáfolata Pálffy Géza tanulmányában is olvasható, ennek ellenére azóta ugyanott már egy újabb bejegyzés is terjeszti a megalapozatlan tévtanokat. Eszerint lehet, hogy az elzalogosított korona helyett a Fugger-bankárok egy másolatot adtak vissza Hunyadi Mátyásnak (<http://martelyman.blogspot.hu/2014/04/a-szent-koronank-egyik-rejtelye.html>, letöltés 2016. aug. 27.), tehát nem is az eredeti Szent Korona látható a Parlamentben.

Ezek a téves feltételezések is indokolták, hogy a Lendület kutatócsoport szisztematikusan kutatással feltérképezze a legkorábbi koronaábrázolások keletkezését, a korabeli másolatok sorsát, s e kutatásnak köszönhetően számos új felfedezéssel is gazdagodott a koronatorténnet. A legfontosabb tisztázó bizonyítás arra vonatkozik, hogy az első koronaábrázolást megőrző vaskos kódex nem a Fugger család történeti krónikája, és szerzője sem Jakob Fugger (1516–1575), miként azt a korábbi német kutatásokkal ellentétben a magyar történetírás még a közelmúltig is feltételezte. A müncheni Bayerische Staatsbibliothekban őrzött közel 800 folió terjedelmű kézirat ugyanis nem a Fugger család történetét örökítette meg, hanem a Fuggerek megbízásából a Habsburg uralkodóház több évszázados krónikáját tartalmazza. Jakob Fugger szerepe a Fundatoré volt, a krónika szerzője pedig egy augsburgi történetíró, Clemens Jäger (1500 k. – 1561). Pálffy Géza kutatásai részletesen feltárják a rendhagyó pályafutású, cipészinasból történetíróvá avanszált szerző életét, rendkívül termékeny történetírói munkásságát. Clemens Jäger nevéhez számtalan történeti jellegű kézirat fűződik, kezdve az 1544-ben készült *Chronik der Weberzunft*től, de minden kétséget kizáróan a leghatalmasabb teljesítmény – és a magyar történetírás számára a legkiemelkedőbb forrás – a Habsburg-dinasztia történetét megőrkítő *Ehrenspegel des Hauses Österreich*, amelynek két kötete több száz miniatúrát, csata- és városképet, uralkodóportrét, tájábrázolást és több ezerre becsült címerrajzot tartalmaz. A Habsburg-ház történetének leírása pedig egy olyan autodidakta történész, Jäger tollából származik, aki semmiképpen nem tartozott a kiemelkedő európai humanista történetírók sorába és még a humanisták „anyanyelvének” számító latin nyelvet sem sajátította el. Mindennek fényében még érdekesebb, miként került a magyar történelem Jäger érdeklődésének középpontjába, és hogyan jutott ahhoz a lehetőséghez, hogy a magyar koronát hiteles ábrázolással megőrkítse. A Lendület kutatócsoport alapos koronakutatásait a szerencse is segítette, így került a kutatók kezébe a bécsi nemzeti könyvtárban 2013 novemberében az a kézirat, amelyben az augsburgi „Clement Jeger” a bécsi udvarhoz folyamodott, hogy a koronáról egy olyan hiteles ábrázoláshoz juthasson, amelyről már Bonfininél olvasott. Bonfini *Rerum Ungaricarum decades tres* című monumentális művének három dekádja már 1543-ban megjelent Baselen, azonban a latinul nem tudó Jäger a két évvel később ugyancsak

Baselben megjelent *Des Aller Mechtigsten Künigreichs inn Vngern Varhafftige Chronik* című német fordításból ismerhette és idézhette kérelmében a korona külső leírását. A Bécsben megtalált Jäger kézirat jelentősége abban áll, hogy segít datálni az *Ehrenspegel* keletkezését éppen úgy, mint a magyar koronakutatás szempontjából eddig egyáltalán nem tisztázott időpontot az első hiteles ábrázolás keletkezését illetően. Clemens Jäger datálatlan kérelme egy pontos koronarajz iránt csak 1553 után keletkezhetett, ennek bizonyossága, hogy a levélen megjelölt (augsburgi vámos) tisztséget csak 1553 végén nyerte el, a korona rajzáért csak ezután folya-
modhatott. A koronaábrázolások és rajzmások változatos útját a kötetben pontos levéltári forrásokra hivatkozva Pálffy Géza dolgozza fel és arra a következtetésre jut, hogy az 1551-ben Bécsben őrzött koronáról készült első rajz nem egy 15. századi minta, hanem Hanns Sebald Lautensack (1520 k. – 1565 k.) rézmetsző és rajzoló munkája alapján készült, aki megbízást kapott az eredeti királyi insigniumról rajzot készíteni. Lautensack megbízatása feltehetőleg Wolfgang Lazius bécsi udvari orvos és történétírónak köszönhető, aki a magyar koronával is kapcsolatba hozható 1556-ban megjelent Magyarország-térképe, a *Regni Hungariae descriptio vera* című műve kapcsán. Ezt az Augsburgba megküldött koronaábrázolást használta fel Clemens Jäger a Fugger család megbízásából készült *Ehrenspegel*ben, amely Jäger életrajzi dátumai segítségével az 1555 és 1559/61 közötti időszakra datálható.

A kötet további hét fejezetében Buzási Enikő az *Ehrenspegel* történetét, a róla készült illuminált kópiákat elemzi a művészettörténet szempontjából. A Bayerische Staatsbibliothekban őrzött kétkötetes kódex (BSB Cgm 895, 896) mellett ismeretes az Österreichische Nationalbibliothek két teljes példánya (Sign. Cod. 8613, Cod. 8614) és egy másik variánsból az első kötet (Sign. Cod. 8614*), továbbá egy kétkötetes variáns a drezdai Sächsische Landesbibliothekban (SLUB Mscr.Dresd.L.2. Dresd. L.3.Gr. folio). A magyar korona valamennyi variánsban az első kötetben maradt fenn, miután azonban a drezdai példány a második világháborúban oly mértékben károsodott, hogy még a kutatás számára sem hozzáférhető, és a koronaábrázolás gyakorlatilag megsemmisült, a kötet szerzői sem láthatták. Kutatásukat azonban jelentős mértékben segítette, hogy Drezdából fontos információkat és néhány felvételt kaphattak a kéziratról. Buzási Enikő mikrofilológiai módszerekkel és több egymás mellé helyezett illusztrációval, levéltári kutatásokkal mutatta be a kódexvariánsok keletkezésének történetét. A ma ismert másolatok 23 év alatt keletkeztek, miközben az eredeti példány ötször tette meg a München és Innsbruck közötti utat. Buzási Enikő kutatásai bebizonyították, hogy a mostanáig legkorábbinak tartott – és a III. Miksa főherceg számára készült, mára csupán egy kötetében fennmaradt példány (ÖNB Cod. 8614*) csak 1589 után keletkezhetett és két előképe volt: egyrészt a Jäger-féle teljes kétkötetes kódex, másrészt a Bécsben őrzött Ferdinand főherceg, majd halála után Rudolf császár számára készült másolat (ÖNB Sign. Cod. 8613). A szerzőnek azt is sikerült bebizonyítani, hogy ez a kódex is a bécsi III. Miksa főherceg számára készült másolatra támaszkodott, és így időrendben az utolsó volt.

A kéziratos koronaábrázolások történetét a szerzők kiegészítették a 17. századi nyomtatásban megjelent koronametszetek elemzésével. Kutatásuk új eredménye Sigmund von Birken 1668-ban Nürnbergben, az Endter nyomdában megjelent *Ehrenspegel*ére vonatkozik.

A megdöbbentő újdonsága az összehasonlító vizsgálatnak az, hogy ugyan Birken Jäger történeti munkáját adta ki nyomtatásban, a koronaábrázolást azonban nem onnan vette át, hanem a néhány évvel korábban ugyancsak Nürnbergben kiadott Nádasdy-féle *Mausoleumból*. A *Mausoleum* koronaábrázolása azonban a legkorábbi latin koronátörténetre, Révay Péter koronaőr munkájára vezethető vissza (*De Sacrae Coronae regni Hungariae ortu* [...] *Commentarius*, Augsburg 1613.), tehát a magyar történész munkájának ez volt – a jelenlegi kutatások szerint – első recepciója. Sigmund von Birken, aki bár nem járt Magyarországon, de érdeklődését a bestsellerként forgatott, sok kiadást, több nyelven megírt munkájával is bizonyította (első kiadás: *Der Donau-Strand*, Nürnberg 1665), ezzel a művével sem maradt visszhang nélkül. A Buzási–Pálffy szerzőpáros magyar nyelvű tanulmányuk megjelenése után tárta fel és illesztette a német kiadványba Conrad Balthasar Han (1633–1699) német matematikus, történetíró munkájának megemlítését. Han, akinek az első német nyelven nyomtatásban megjelent magyar koronátörténet (*Erzählung [...] Hungarischer Kron-Geschichte*, Nürnberg 1686) köszönhetjük, Sigmund von Birken 1668-as koronaábrázolását használta. Az *Ehrenspegel* azonban nemcsak a magyar korona első autentikus ábrázolásával vált a magyar történelem kiemelkedő forrásává, hanem a Buzási–Pálffy kutatópáros feltárta azt is, hogy ebben a kódexben található az egyik nevezetes koronázóváros, Sopron címerének rajza is, további magyar egyházi és világi méltóságok címerének rajzával együtt. A 16. század közepén keletkezett első kézzel rajzolt koronaábrázolás nem maradt az uralkodói kincstárak rejtett ritkasága, hanem a nyomtatott kiadásoknak, átdolgozásoknak köszönhetően folyamatosan bizonyította a magyar uralkodói jelvények kiemelkedő szerepét, és tanúbizonyságot tett arról, hogy az Augsburg–München–Bécs–Innsbruck négyszög tudósai kiemelkedő szerepet játszottak a magyar történelem forrásainak megörökítésében is. Buzási Enikő és Pálffy Géza munkája nemcsak számtalan újdonságával, hanem a gazdag és kiváló minőségű, nagyrészt első ízben megjelenő illusztráció közzétételével olyan kiadványt eredményezett, amelyet a kutatók a magyar történelem nemzetközi recepciójának alapl műveként fognak forgatni.

Németh S. Katalin

TÖRVÉNY, JOG, IGAZSÁG – SZÉLL KÁLMÁN ÉLETMŰVE

Szerk. Ifj. Bertényi Iván

Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány, Bp. 2015. 436 oldal

Széll Kálmán a magyar köztudatban sosem tartozott a történelem nagy, meghatározó miniszterelnökei közé, neve az utókor számára sokáig csaknem teljesen ismeretlen maradt. A változást e tekintetben a 2011-es stabilizációs kormányprogram és a Moszkva tér Széll Kálmán térre való visszanevezése körüli vitasorozatok hozták meg. Jóllehet, Széll Kálmán